

Mariusz Gajewski

ORCID: 0000-0001-6454-5876

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Młodzież a sekty w kontekście pandemii COVID-19: wskazania do pracy z młodzieżą i ich rodzinami dla pracowników socjalnych, pedagogów i psychologów

Adolescents and cult groups and sects in the context of the COVID-19: indications for working with young people and their families for social workers, educators and psychologists

Problem sekt i pokrewnych im kontrowersyjnych grup ideologicznych w okresie pandemii COVID-19 nabrał nowego wymiaru i z pewnością może być uznany za ważny przedmiot analiz i refleksji. Liczne zmiany społeczne okresu pandemii wymusiły na dzieciach i młodzieży oraz ich rodzinach potrzebę podjęcia nowego sposobu codziennego funkcjonowania. Pandemia jako zjawisko społeczne w swym szczytowym okresie propagacji sprowokowała konieczność zakwestionowania dotychczasowego społecznego modus vivendi, a więc jego stylu zorganizowania i funkcjonowania.

Okres pandemii to również czas szczególnych wyzwań zarówno dla instytucji publicznych, jak i konkretnych zaangażowanych w pomoc społeczną osób, w tym pracowników socjalnych, pedagogów, psychologów i innych podmiotów obszaru szeroko rozumianej pomocy społecznej oraz instytucji edukacyjnych i wychowawczych (Kaźmierczak, 2012; Necel, 2021). Pośród licznych mniej lub bardziej złożonych emocji społecznych ujawnionych w okresie pandemii poczucie osamotnienia,

zagubienie, a także rozdrażnienie psychiczne, obniżony nastrój oraz lęk stanowią charakterystyczne zmienne organizujące myślenie i zachowanie wielu osób (Sideris, 2021; Zychowicz i Halista-Telus, 2021).

Pracownicy socjalni, pedagodzy, psycholodzy i inni przedstawiciele zawodów pomocowych zgodnie ze swoją misją łączą myślenie o drugim człowieku i działanie dla niego z uwzględnieniem perspektywy społecznej polityki instytucji państwowych; realizują również działania na rzecz faktycznych potrzeb osób i ich rodzin w konkretnych środowiskach lokalnych. Niosąc pomoc ludziom znajdującym się w trudnych, często kryzysowych sytuacjach życiowych, pracownicy socjalni, pedagodzy i psychologowie odpowiadają na potrzeby dotyczące wymiaru ekonomicznego rodzin, relacji społecznych, zdrowia fizycznego, psychicznego, a także kwestii związanych z wychowaniem dzieci, socjalizacją, społeczną adaptacją, często również problemami kulturowymi i duchowymi (Młyński, 2009; Necel, 2021; Olubiński, 2007; Szatur-Jaworska, 1995; Wołk, 1997).

Działanie sekt i nowych ruchów religijnych to szczególny problem społeczny, którego nie można lekceważyć, a który wyraźnie wpisuje się w aktualny i ważny zarazem temat społeczny (Gajewski, 2016; Masek, 2017; Nowakowski, 2006; Szostak, 2001). Wymaga on niewątpliwie właściwego rozpoznania i odpowiedniego reagowania uwzględniającego dobro dzieci i młodzieży wraz z ich rodzinami (Clarke, 2006; Romańczuk-Grącka, 2008). Sytuacja rozpowszechnienia pandemii COVID-19 stworzyła szczególną przestrzeń dla aktywności sekt i grup im pokrewnych. Ważnym miejscem, w którym emisariusze grup kulturowych odnajdują dogodne warunki dla swej działalności, jest sieć Internet, a więc różnego rodzaju społeczności gromadzące się na specjalnych forach internetowych, autorskie strony internetowe, specjalne portale, komunikatory itp. Problem destrukcyjnych ideologii rozbijających rodziny zawiera w sobie również aktywność grup, które nakładają na swoich adeptów nierzadko sprzeczne z zasadami bezpieczeństwa medycznego zasady codziennego funkcjonowania. Separacja od najbliższego otoczenia, snucie katastroficznych wizji końca świata to kolejne aspekty ich kontrowersyjnego funkcjonowania. Objęcie troską dzieci, młodzieży i ich rodzin wymaga dobrej diagnozy obecnego stanu rzeczy, a także przygotowania odpowiednich profilaktycznych i terapeutycznych programów w zakresie przeciwdziałania manipulacjom ze strony kontrowersyjnych grup kulturowych, sekt i pokrewnych im grup i ruchów ideologicznych.

Czas pandemii jako sytuacja zmiany i kryzysu

Okres pandemii wywołanej rozprzestrzenieniem się pandemii COVID-19 to niekwestionowane wyzwanie dla całego społeczeństwa, zarówno osób dorosłych, jak i najmłodszych (Drozdowski i in., 2020; Skrabacz, 2021). Szybkie rozprzestrzenienie się wirusa SARS-CoV-2 wywołującego chorobę COVID-19 spowodowało, że Światowa Organizacja Zdrowia 11 marca 2020 roku nadała epidemii status pandemii. To z kolei wywołało lawinę zmian w funkcjonowaniu społeczeństwa na całym świecie. W Polsce pierwszy potwierdzony laboratoryjnie przypadek zachorowania na COVID-19 odnotowano 4 marca 2020 roku. W drugiej połowie marca ogłoszono natomiast stan epidemii w całym kraju (Rozporządzenie Ministra Zdrowia, 2020). Jak zauważa M. Iwińska (2020, s. 135) miało to „wpływ na wykonywanie codziennych obowiązków, pracę oraz organizację czasu i aktywność społeczeństwa. Zmiany objęły także edukację dzieci, młodzieży i dorosłych. Wprowadzono wiele ograniczeń”.

Wielu autorów podejmujących temat zmian społecznych wynikających z rozprzestrzenienia się COVID-19 wskazuje, że przebieg i charakter zmian indywidualnych i społecznych wywołanych wirusem posiada charakter złożony, co powoduje, że „bez wsparcia i pomocy innych trudno o przywrócenie stanu sprzed pandemii” (Łukasik i in., 2020, s. 32).

Czas pandemii stał się dla wielu czasem kryzysu, który wymusił dokonanie licznych życiowych korekt i zmian. W związku z tym obserwujemy swoistą dezorganizację życia codziennego w wymiarze społecznym, jak i osobistym. Analizując stan społeczeństwa w okresie pandemii, należy wskazać, że COVID-19 wzbudza powszechny lęk i liczne obawy „przed zdrowotnymi, ekonomicznymi i społecznymi skutkami na całym świecie” (Długosz, 2021, s. 9). Długotrwała deprywacja potrzeb dnia codziennego w okresie pandemii nasila przede wszystkim frustrację i zniechęcenie, wyzwała agresję i nieprzewidywalne aspołeczne zachowania. Uaktywniają się rodzinne konflikty, a istniejące dysfunkcje obejmują kolejne obszary życia rodzinnego (Singh i in., 2020).

Niezależnie od licznych zróżnicowanych potrzeb społecznych i problemów już rozpoznanych pojawiają się nowe, a te, które już w jakiś sposób są znane, wciąż ewoluują i przybierają niespotykane wcześniej formy, na które trzeba reagować w inny niż do tej pory sposób, dostosowany do obecnej sytuacji pandemicznej. Jednym z takich obszarów jest działanie nowych ruchów religijnych i sekt, które w sposób dla siebie zoptymalizowany dopasowały funkcjonowanie do warunków pandemii. Włączenie tematyki kontrowersyjnych grup kultowych

i sekt w obszar zainteresowania pracy socjalnej i wszelkiej działalności wychowawczej, opiekuńczej i pedagogicznej ma swój głęboki sens i znaczenie. Problem sekt jest ważny, gdyż dotyczy dobrostanu funkcjonowania dzieci, młodzieży i ich rodzin, a wszelka praca socjalna, wychowawcza i pedagogiczna jest właśnie na ten stan ukierunkowana.

Literatura poświęcona działalności grup kultowych wskazuje na szeroki wachlarz możliwości oddziaływania tych grup na młodzież i ich rodziny. Należy zauważyć, że wywołane przez COVID-19 zmiany społeczne mogą sprzyjać agitacji sekt i nowych ruchów religijnych. Wstępne badania i oceny sytuacji społecznej okresu pandemii wskazują na wzrost lęku społecznego, wzrost poczucia samotności związanej z izolacją społeczną, jak i na możliwość rekonstrukcji i redefinicji preferowanych wartości i poglądów, również w odniesieniu do religijnych praktyk czy identyfikacji grupowej w wymiarze rodzinnym, sąsiedzkim i społecznym (Jiao i in., 2020; Singh i in., 2020; Skrabacz, 2021). Z psychologicznego i pedagogicznego punktu widzenia czas pandemii nazwać można czasem licznych kryzysów osobistych i społecznych, których rozwiązanie wymaga nakładu energii i zaangażowania, ale również, które nie zawsze są możliwe do rozwiązania, często są pozostawione samym sobie bądź są rozwiązywane źle lub niestety bagatelizowane.

Młodzież w szczególnym okresie pandemii a jej potrzeby społeczne i religijne w świetle badań własnych

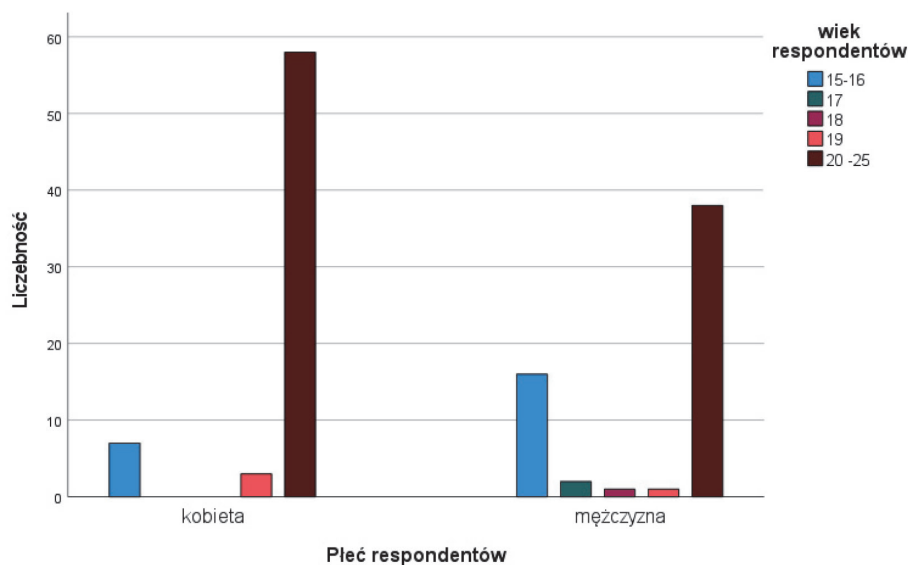
W szerokiej wielowątkowej debacie społecznej wskazuje się na szczególną sytuację dzieci i młodzieży w okresie pandemii COVID-19. Pojawiające się wstępne badania socjologiczne i psychologiczne stawiają sobie za cel poznanie psychologicznych i społecznych następstw pandemii w kontekście codziennego funkcjonowania dzieci i młodzieży i ich rodzin (Oosterhoff i in., 2020; Jiao i in., 2020). Aby się dowiedzieć, jak przedstawiają się polskie realia, przeprowadzono badanie wśród młodzieży celem poznania ich codziennej sytuacji egzystencjalnej w okresie pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru potrzeb relacji społecznych, religijnych i duchowych. Pytania kwestionariuszowe objęły podstawowe przejawy ich codziennej aktywności społecznej, a więc środowiska domowego, szkolnego i rówieśniczego. Pytano również o ich doświadczenia związane z praktykami religijnymi, a także odczuwalnymi zmianami w zakresie możliwości realizowania siebie w aspekcie rozwoju osobistego.

Część z pytań odnosiła się do faktycznego wsparcia uzyskanego ze strony rówieśników czy też osób dorosłych w trudnych sytuacjach czasu pandemii lub jego braku. Wreszcie pytano o realny możliwy kontakt z kontrowersyjnymi grupami kultowymi, jak i ewentualną reakcję na ich propagandę. Zestawienie wieku i płci badanych osób przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Płeć i wiek respondentów

Płeć vs wiek respondentów								
			wiek					Ogółem
			15–16	17	18	19	20–25	
Płeć	kobieta	liczebność	7	0	0	3	58	68
		w proc.	10,3	0,0	0,0	4,4	85,3	100,0
	mężczyzna	liczebność	16	2	1	1	38	58
		w proc.	27,6	3,4	1,7	1,7	65,5	100,0
Ogółem		liczebność	23	2	1	4	96	126
		w proc.	18,3	1,6	0,8	3,2	76,2	100,0

Wykres 1. Graficzne przedstawienie zależności: płeć – wiek respondentów

Badaniami objęto grupę 126 osób. Mężczyźni stanowili 46% (58 osób), natomiast kobiety – 54% (68 osób). Większość badanych – 76% – stanowiły osoby mieszkające się w przedziale wiekowym 20–25 lat, a pozostali respondenci mieli od 15 do 19 lat. Zależności między płcią a wiekiem graficznie przedstawia wykres 1.

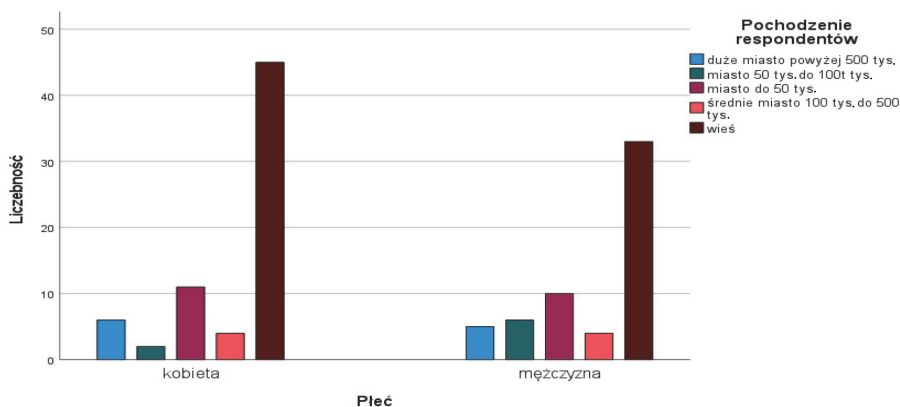
Pochodzenie wiejskie zadeklarowało 78 osób (61,9%), 21 badanych pochodziło z miasta do 50 tys. mieszkańców, natomiast pozostali – z większych miast powyżej 50 tys. (zob. tabela 2).

Tabela 2. Płeć i pochodzenie respondentów

			Pochodzenie					Ogółem
			miasto				wieś	
			> 50 tys.	100–500 tys.	50–100 tys.	do 50 tys.		
Płeć	kobieta	liczebność	6	4	2	11	45	68
		w proc.	8,8	5,9	2,9	16,2	66,2	100,0
	mężczyzna	liczebność	5	4	6	10	33	58
		w proc.	8,6	6,9	10,3	17,2	56,9	100,0
Ogółem		liczebność	11	8	8	21	78	126
		w proc.	8,7	6,3	6,3	16,7	61,9	100,0

Zależności między płcią a pochodzeniem graficznie przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Graficzne przedstawienie zależności: płeć – pochodzenie respondentów

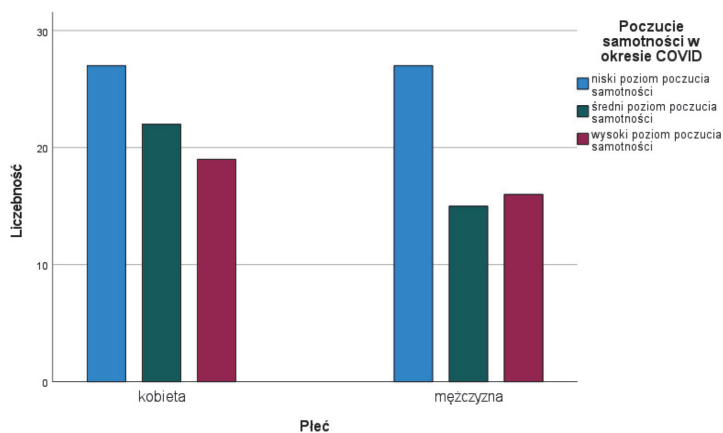
Analiza pytania dotyczącego poczucia samotności w okresie pandemii COVID-19 wskazuje na duże zróżnicowanie odczuć badanych. Respondenci zostali poproszeni o to, by określili poczucie samotności na 7-stopniowej skali, gdzie 0 oznaczało, że nie czuli się samotni, a 7 – że samotność odczuwali silnie. Nie odnotowano szczególnego natężenia którejs z odpowiedzi (zob. tabela 3). Sytuacja ta skłania do ostrożności w konstruowaniu jednoznacznych twierdzeń o występowaniu u badanych poczucia silnej samotności w okresie izolacji.

Tabela 3. Płeć a poczucie samotności w czasie pandemii COVID-19

Poczucie samotności w okresie COVID						
			poziom poczucia samotności			Ogółem
			niski	średni	wysoki	
Płeć	kobieta	liczebność	27	22	19	68
		w proc.	39,7	32,4	27,9	100,0
	mężczyzna	liczebność	27	15	16	58
		w proc.	46,6	25,9	27,6	100,0
Ogółem		liczebność	54	37	35	126
		w proc.	42,9	29,4	27,8	100,0

Zależności między płcią a poczuciem samotności graficznie przedstawia wykres 3.

Wykres 3. Graficzne przedstawienie poczucia samotności w okresie pandemii COVID-19

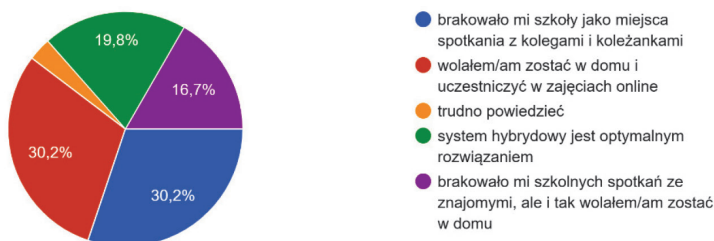

Kolejne pytanie dotyczyło preferencji związanych z sytuacją zamknięcia szkoły/uczelni. Rozkład odpowiedzi potwierdził zróżnicowane podejście badanych do kwestii przymusowego pozostania w domu i zdalnej nauki, co z pewnością odzwierciedla odmienne potrzeby. Warto zauważyć, że najliczniejsze równoliczne grupy utworzyły osoby wskazujące na doświadczenie braku możliwości uczęszczania do szkoły i spotkania się z kolegami i koleżankami (38 osób – 30,2%), jak i osoby, które wołały zostać w domu i uczestniczyć w zajęciach za pośrednictwem Internetu, czyli w systemie online. Blisko 20% osób wybrało system hybrydowy. 21 osób (16,7%) wskazało preferencję pozostania w domu pomimo braku spotkań z rówieśnikami w klasie szkolnej.

Wykres 4. Preferencje dotyczące zamknięcia placówek edukacyjnych w okresie COVID-19

1. Podczas pandemii Covid-19 gdy zamknięto szkołę/uczelnię:

126 odpowiedzi

W ramach następnego pytania testowano sytuację rodzinną młodzieży. Co ciekawe, na zdecydowane pogorszenie się relacji rodzinnych wskazało 17 osób, zaś na lekkie pogorszenie – 13, co wspólnie świadczy o tym, że pogorszenie relacji rodzinnych w okresie pandemii odczuło blisko 24% badanych. Brak zmian w relacjach zadeklarowało 59 osób, natomiast polepszenie w lekkim stopniu – 31 (24,6%). Najmniej liczna grupa badanych – 6 osób, co stanowi niespełna 5% – odczuła zdecydowane polepszenie relacji rodzinnych w okresie pandemii (zob. wykres 5).

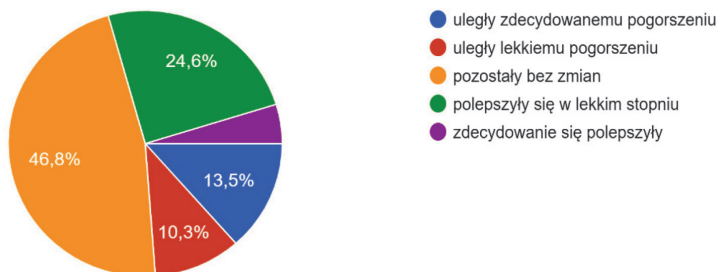
W kolejnym pytaniu badano częstotliwość występowania podczas pandemii COVID-19 różnych stanów afektywnych. Rozkład wskazań potwierdza zróżnicowany charakter doświadczanych emocji respondentów. Złość z powodu ograniczeń wskazało 40 osób (31,7% badanych), co stanowi najliczniejszą grupę wskazań. Kolejno deklarowano lęk i zaniepokojenie w odniesieniu do nadchodzącej przyszłości – 26,2% – oraz samotność i odizolowanie – 19% (24 osoby). Spośród

ankietowanych 29 osób, czyli 23%, wybrało odpowiedź: „nie doświadczyłem/doświadczyłam żadnych szczególnych emocji” (zob. wykres 6).

Wykres 5. Relacje rodzinne w okresie COVID-19

2. Podczas pandemii Covid-19 moje relacje rodzinne:

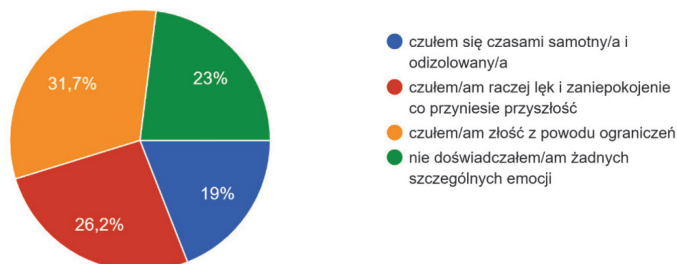
126 odpowiedzi

Wykres 6. Stany afektywne w okresie COVID-19

3. Podczas pandemii Covid-19 (wybierz najbardziej pasującą odpowiedź):

126 odpowiedzi

Badania młodzieży w sytuacji pandemii COVID-19 wskazują na niejednorodność grupy badawczej. Izolacja narzucająca edukację zdalną okazuje się z jednej strony utrudniać kontakty społeczne i budzić negatywne emocje, z drugiej – stała się dla części badanych optymalną formą edukacji. Hybrydowość wydaje się akceptowalną formą pośrednią dla innej grupy badanych. Warty odnotowania jest rozkład wskazań dotyczący życia rodzinnego. Okazuje się, że największą liczebnie grupą są młodzi, którzy nie odczuli zmian relacji rodzinnych. W kontekście pytania dotyczącego emocji warto podkreślić zróżnicowany ich charakter.

Badania ujawniły również pewne zmiany w życiu religijnym młodzieży. Jeżeli chodzi o praktyki religijne, 53,2% zadeklarowało, że podczas pandemii nic się w nich nie zmieniło. Na obniżenie zaangażowania religijnego wskazało 30,2% badanych. Wzrost odnotowujemy u niespełna 10% badanych. Rozkład wskazań w zakresie zaangażowania religijnego pozwala stwierdzić, że pandemia COVID-19 miała wpływ na religijne zaangażowanie młodzieży. Niemniej 56,3% badanych deklaruje, że nie była zainteresowana poszukiwaniem alternatywnych form duchowości w okresie pandemii. Jeżeli chodzi o same sekty i styczność z nimi badanych, 18,3% przyznało się do kontaktu z materiałami propagandowymi mogącymi należeć do kontrowersyjnego ruchu religijnego.

Pracownik socjalny/pedagog/psycholog wobec zjawiska sekt

Ogólna świadomość działania w społeczeństwie destrukcyjnych kultów nie jest wysoka. Wynika to z faktu, że wiele współczesnych sekt ukrywa się przed społeczeństwem i rekrutuje w ukryciu nowych członków w swoje szeregi. Z doświadczenia autora wynika, że niewielu pracowników sektora pomocy społecznej, służby zdrowia, pedagogów czy psychologów posiada wystarczającą wiedzę na temat dynamiki sekt i zróżnicowanego podejścia potrzebnego do rozwiązania problemów społecznych, zdrowotnych, socjalnych czy terapeutycznych, które należałoby oferować osobom pozostającym w relacji do tego typu grup oraz je opuszczającym. Niewątpliwie niewystarczająca wiedza, jak i brak specjalistycznych w tym zakresie szkoleń, co więcej niewielkie doświadczenie pracy z osobami opuszczającymi kultury i ich rodzinami potęgują bezradność i podejmowanie przez pracowników socjalnych, pedagogów i psychologów działań nieadekwatnych i niewystarczających. Zrozumienie trudności, z jakimi boryka się osoba opuszczająca grupę kulturową oraz jej rodzina, wymaga kompetencji w zakresie psychologicznego, jak również społecznego funkcjonowania młodzieży w kontekście ich sytuacji rozwojowej, osobowej i sytuacyjnej.

Potrzeba edukacji w zakresie mechanizmów kontroli umysłu stosowanej przez kultury oraz znajomości konkretnych praktycznych rozwiązań w zakresie wsparcia osób pozostających pod wpływem sekty i ich rodzin należy do istotnych praktycznych wskazań w obszarze planowania i realizowania społecznej profilaktyki antysektowej (Ward, 2000).

Zgodnie z ustawą z 12 marca 2004 roku, jak zauważa Józef Młyński (2015, s. 171), pomoc społeczna jest „instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji

życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwość”. Oznacza to w pierwszej kolejności konieczność inicjowania i wspierania edukacji w zakresie rozpoznawania psychomanipulacji, a następnie edukację medialną, w tym zasad funkcjonowania nowoczesnych mediów, jak i psychologicznych uwarunkowań rozwoju dzieci i młodzieży. Wśród pierwszoplanowych zadań pracowników socjalnych, pedagogów i wychowawców odnośnie do przeciwdziałania negatywnym skutkom przebywania w orbicie zainteresowania i wpływowi grup psychomanipulacyjnych winny być wszelkie formy wsparcia dzieci i młodzieży w osiągnięciu dojrzałości osobowej i społecznych kompetencji „przez rozbudzanie ich aktywności samowychowawczej, pomoc w kształtowaniu poczucia własnej wartości, samokontroli i odpowiedzialności, umiejętności decydowania o sobie, a także w nawiązywaniu pozytywnych i pogłębionych kontaktów międzyludzkich” (Pogodzińska i Wójcik, 2009; Zubrzycka-Maciąg, 2007, s. 145).

Nie bez znaczenia dla dobrej profilaktyki są również wszelkie działania edukacyjne wspierające pracowników socjalnych i pedagogów w rozumieniu możliwych wewnętrznych dynamizmów rodzinnych, jak i społecznych i kulturowych zależności pomiędzy jednostką, jej środowiskiem rodzinnym a środowiskiem społecznym, w tym szkolnym, pracowniczym i sąsiedzkim.

Wszelkie oddziaływania prewencyjne w zakresie przeciwdziałania kontrowersyjnym sektom, jak i działania naprawcze wymagają współpracy przedstawicieli różnych zawodów pomocowych. Wszelka praktyka w tym zakresie zawiera w sobie współpracę psychologów, pedagogów czy wreszcie pracowników socjalnych, asystentów rodziny, kuratorów rodzinnych itp.

Praca z młodzieżą i rodzinami wymaga należytego zdiagnozowania realnych potrzeb, które z różnych racji nie mogą być samodzielnie zaspakajane przez system rodzinny. Warto pamiętać przy tym, że wszelka praca socjalna to swoisty model działania z deficytami człowieka. W swej tradycyjnej koncepcji dotyczy ona przede wszystkim „wsparcia jednostki, grupy, organizacji społeczności w celu przywrócenia wśród nich właściwego funkcjonowania w społeczeństwie” (Młyński, 2015, s. 179). Problem sekt to przykład możliwego zagrożenia rodziny ze strony grupy kultowej o charakterze podkulturowym i psychomanipulacyjnym.

Praca z ofiarami sekt i ich rodzinami wymaga zidentyfikowania, nazwania i przetwarzania charakterystycznych skryptów poznawczych z towarzyszącym im dysfunkcyjnym myśleniem (Gajewski 2021, 2009). Nie bez znaczenia są uruchomione w sytuacji stresu emocje, które to pogłębiają często bezradność

wobec manipulacji ze strony sekt. W tabeli 4 zostały wymienione najważniejsze/najczęściej spotykane myśli, emocje i przekonania o charakterze dysfunkcyjnym w kontekście problemu sekty (myśli mogą się pojawiać zarówno u adepta sekty, jak i jego najbliższych).

Tabela 4. Wskazania dla interwencji psychologicznej/terapeutycznej i pedagogicznej do pracy z osobami w sytuacji rozpoznania u nich dysfunkcyjnych myśli, emocji i zachowań w wyniku utraty bliskiej osoby na rzecz kontrowersyjnego kultu/sekty

	Najczęstsze negatywne i dysfunkcyjne myśli, emocje i przekonania	Wskazania dla interwencji psychologicznej i pedagogicznej
1	Poczucie zagubienia i dezorientacji: – „nie wiem, co robić”, – „wszystko dzieje się tak szybko”, – „nie wiem, od czego zacząć” itp.	Warto wzmacniać u takich osób ich kompetencje osobiste. W tej sytuacji przydatne będzie wszelkie działanie na rzecz ich uspokojenia i skierowania uwagi na możliwe rozwiązania. Ważne będzie wspólne zaplanowanie działań i zachęcenie do niepozostawania samemu z problemem.
2	Poczucie winy: – „co zrobiłem źle?”, – „to wszystko moja wina!”, – „gdym był uważny, tobym mógł jakoś zapobiec tej całej sytuacji” itp.	Wskazane będzie w tej sytuacji wsparcie w zakresie uświadomienia osobie, że w trudnej sytuacji najważniejsze jest znalezienie konstruktywnej ścieżki rozwiązania trudnej sytuacji i skoncentrowanie się na możliwościach i rozwiązaniu, a nie autodevaluacyjnych ocenach, które hamują proces decyzyjny.
3	Wstyd przed samym sobą i przed innymi: – „jak wytłumaczę tę sytuację rodzinie?”, – „co pomyślą znajomi i sąsiedzi?”, – „co powiem, jak spotkam NN” itp.	Korzystne będzie, aby wytłumaczyć, że wstyd i zakłopotanie są naturalnymi emocjami, którym nie warto ulegać. Wstyd niepotrzebnie paraliżuje, dlatego warto dodawać odwagi i wspierać pozytywne myślenie.
4	Poczucie lęku i strach: – „a co, jeśli nie możemy go/jej wyciągnąć z tej grupy?”, – „może już nigdy do nas nie wróci?”, – „a co będzie, jak zaczną sprowadzać do domu jakieś podejrzane osoby z sekty?” itp.	Cenne będzie wsparcie takich osób w porządkowaniu natłoku myśli i rozszerzeniu perspektywy oglądu sytuacji, w której się znaleźli. Samo odkrycie, że sytuacje lękowe paraliżują i generują dysfunkcyjne myślenie, może mieć charakter uwalniający.
5	Oskarżanie innych: – „to wszystko twoja wina”, – „gdym uważał, tobym nie wpadł”, – „zrobiłeś nam problem” itp.	W tej sytuacji warto pracować nad przeżywaną agresją i innymi negatywnymi emocjami. Wskazane będzie kierowanie uwagi na konstruktywne rozwiązania bez zbędnego obciążenia emocjonalnego, które utrudnia komunikację.

6	<p>Poczucie niesprawiedliwości i skrzywdzenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „co zrobiłem nie tak, że mnie to spotkało?” - „inni nie dbają o siebie i nie wpadają w kłopoty” itp., - „to niesprawiedliwe, dlaczego ja, dlaczego to spotkało moją rodzinę?” itp. 	<p>W takiej sytuacji warto wytłumaczyć, że sytuacje życiowe, które nas spotykają, nie są „za karę” ani „w nagrodę” i wszelkie porównywanie się z innymi nie prowadzi do konstruktywnych rozwiązań.</p>
7	<p>Poczucie obciążenia i przytłoczenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „po prostu nie wiem, co z tym wszystkim zrobić” - „za dużo tego wszystkiego” - „jestem zmęczony i nie mam dobrego pomysłu, jak z tego wybrnąć” itp. 	<p>W tej sytuacji warto pracować nad cierpliwością i motywacją. Intensywne poszukiwanie rozwiązania trudnej sytuacji może skutkować „wypaleniem” i zniechęceniem. Korzystne będzie wskazanie, jak ważna jest troska o własną psychikę, zarządzanie emocjami, jak i odpoczynek i ogólna troska o zdrowie.</p>
8	<p>Bezradność i poczucie niekompetencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „nic nie mogę na to poradzić” - „próbowałem, ale nie wyszło” - „nie znam się na psychice ludzkiej” - „nie wiem, co robić, żeby czegoś nie zepsuć” itp. 	<p>Warto uzmysłowić w tej sytuacji osobie czującej swoistą bezsilność, że nie ma potrzeby, aby być w tej sytuacji ekspertem, ale ważne, żeby w miarę swoich możliwości zaangażować się w konstruktywne rozwiązanie przy udziale osób, które uważa się za kompetentne. Z biegiem czasu potrzebne kompetencje same przyjdą i staną się naturalną składową działą najbliższych zaangażowanych.</p>
9	<p>Poczucie odrzucenia i zranienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „jak on/ona mógł/mogła mi to zrobić?” - „tyle lat wychowania, opieki a on/ona mi to robi” - „to bardzo bolesne odejść do obcych” itp. 	<p>Poczucie porzucenia przez osobę bliską może być dotkliwie, dlatego ważne, aby – o ile to możliwe – rozdzielać negatywne oceniające myśli od faktów. Zerwanie relacji pomiędzy bliskimi w sposób naturalny budzi różne negatywne emocje, którymi nie jest łatwo zarządzać w samotności. Warto pracować nad świadomością tego, że zerwane relacje można z czasem odbudować.</p>
10	<p>Poczucie osamotnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „naprawdę tęsknię za nią/za nim” - „samotność mnie dobija” - „nie poradzę sobie sam” - „wciąż o nim myślę i jak zmyślam sobie, że go nie ma, tracę sens życia” itp. 	<p>Warto różnicować charakter przeżywanego samotności celem dostosowania oddziaływań pomocowych. Stworzenie warunków podtrzymania pozytywnych relacji z bliskimi i społecznego zaangażowania może w tej sytuacji być również pomocne.</p>
11	<p>Poczucie, że życie straciło sens:</p> <p>„naprawdę teraz już nie ma po co żyć”</p> <p>„wszystko co miało sens, stracone”</p> <p>„przegrałem życie, nie udało się” itp.</p>	<p>Wsparcie osoby w sytuacji kryzysu związania się bliskiej osoby z sektą może budzić wiele negatywnych emocji, myśli i zachowań. W poczuciu przeżycia ważnej porażki życie wielu osób ulega niekiedy zakwestionowaniu i przewartościowaniu. W tej sytuacji warto wspierać myślenie w kategoriach otwartych możliwości z dala od definitywnych rozstrzygnięć.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Warto zaznaczyć, że przedstawione myśli pojawiają się u adeptów sekt i ich bliskich w różnych konstelacjach i różnym nasileniu. Ewentualna praca z ofiarami sekt realizowana przez pracowników służb społecznych wymaga szeroko rozumianych kompetencji zgodnych z wykonywanym zawodem. Uwzględnienie systemu rodzinnego, możliwych czynników wsparcia społecznego to absolutne minimum w tym obszarze działań. Warto wskazać na ważność współpracy specjalistów i pracy w interdyscyplinarnych zespołach, wspierających efektywność oddziaływań profilaktycznych i interwencyjnych.

Podsumowanie i wnioski

Poczucie niepewności, zagubienie, a przede wszystkim lęk społeczny potęgują u wielu osób lękową recepcję codziennych informacji o licznych zachorowaniach i zgonach wywołanych przez COVID-19. Pojawiające się w związku z tą sytuacją zróżnicowane obostrzenia wzmagają i utrzymują społeczną dezorientację oraz niepożądane napięcia społeczne. Zamknięcie instytucji edukacyjnych, kulturowych i rozrywkowych niewątpliwie znalazło swoje odzwierciedlenie w codziennym sposobie funkcjonowania dzieci i młodzieży. Zmiana układu relacji rodzinnych i koleżeńskich również wpłynęła na osobiste i społeczne formy ich funkcjonowania. Szczególnie trudnym doświadczeniem czasu pandemii „stała się przymusowa izolacja społeczna, zamknięcie szkół, instytucji edukacyjnych, kultury, placówek medycznych, większości zakładów pracy, instytucji administracji rządowej i samorządowej” (Łukasik i in., 2020, s. 33).

Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu badania wskazują na niejednoznaczną recepcję sytuacji pandemii COVID-19 i wskazują, że pomimo pojawienia się nowych barier komunikacyjnych i relacyjnych młodzieży doszło do zróżnicowanej zmiany codziennej ich aktywności w wymiarze psychicznym, emocjonalnym i społecznym.

Izolacja społeczna okresu pandemii to również szczególny czas redefiniowania duchowych wartości, przekonań egzystencjalnych i praktyk duchowych, a także ograniczenie dotychczasowego sposobu ich realizacji. Słusznie zauważa K. Jagielska (2020, s. 95), że szybkie rozprzestrzenianie się wirusa doprowadziło do sytuacji, w której „w jednej chwili trzeba było przewartościować swoje życie” i nie dotyczy to tylko osób młodych, ale również dorosłych i starszych (Pikuła, 2015).

Współczesne nowe ruchy religijne i sekty umiejętnie zagospodarowują pustą przestrzeń, traktując ją jako doskonałe miejsce dla propagacji swoich idei

i pozyskiwania nowych adeptów. To właśnie w tej przestrzeni dochodzi w wielu przypadkach do pierwszego kontaktu młodzieży z sektami i kontrowersyjnymi grupami psychomanipulacyjnymi. Niewątpliwie w okresie ograniczenia swobody korzystania z dotychczasowych miejsc kultu i religijnej edukacji młodzież stara się znaleźć możliwości realizowania swoich potrzeb w tym zakresie w świecie pełnym izolacji i nie zawsze do końca racjonalnych i zrozumiałych obostrzeń. Poszukiwania sensu życia, nowych ścieżek rozwoju niestety nie zawsze są prowadzone bezpiecznie i odpowiedzialnie. Znaczna część ludzi młodych ostatecznie nie jest w ogóle zainteresowana duchowością i praktykowaniem jakiegokolwiek religii, co więcej deklaruje dystans wobec religii zinstytucjonalizowanej.

Uwzględniając wieloaspektowy kontekst potrzeb natury społecznej i psychologicznej młodzieży, wymuszonej społecznej izolacji, a także konieczności dostosowania się do represyjnych wytycznych instytucji odpowiedzialnych za zdrowie i ład społeczny, do najważniejszych wyzwań związanych z reagowaniem na działania sekt należy adekwatny sposób rozpoznawania faktycznych zagrożeń z nimi związanych. Istotne jest także wdrożenie odpowiednich procedur terapeutycznych uwzględniających samą młodzież, jak i najbliższe otoczenie. Wypełnienie tych zadań będzie możliwe pod warunkiem, że zostanie dostrzeżona ważna potrzeba edukacji pracowników służb społecznych i pedagogów w zakresie specyfiki funkcjonowania sekt i pokrewnych im grup ideologicznych oraz podjęte adekwatne czynności wspierające młodzież wraz z ich rodzinami.

Streszczenie: Problem sekt i kontrowersyjnych grup kulturowych w czasie propagacji pandemii COVID-19 może być uznany za ważny przedmiot do analiz i refleksji. Liczne zmiany społeczne okresu pandemii wymusiły na dzieciach i młodzieży oraz ich rodzinach nowe sposoby codziennego funkcjonowania. Zauważa się, że sytuacja rozpowszechnienia pandemii COVID-19 stworzyła szczególną przestrzeń dla aktywności sekt i grup im pokrewnych. W związku z powyższym artykuł obok rozważań o charakterze teoretyczno-analitycznym prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w okresie pandemii COVID-19 na grupie młodzieży. Objęto nimi 126 osób, zarówno chłopców, jak i dziewczyn. Wyniki wskazują na zależność poczucia samotności od płci, a także określają uwarunkowania poczucia przynależności społecznej. W badaniu pytano o opinię na temat przymusowej izolacji, w tym zamknięcie placówek edukacyjnych. Podjęto również temat relacji rodzinnych i przeżywanych emocji. Uzyskane dane mogą posłużyć do analiz potrzeb dzieci i młodzieży w okresie izolacji i rozpowszechniania się w tym okresie grup kulturowych.

Artykuł kończą konkretne wnioski i wskazania dla pracowników socjalnych, pedagogów i psychologów. Zauważono potrzebę objęcia specjalną uwagą zarówno dzieci, młodzież, jak i ich rodziny. Podkreślono znaczenie i potrzebę prawidłowej diagnozy obecnego stanu rzeczy, przygotowanie dobrych profilaktycznych i terapeutycznych programów w zakresie przeciwdziałania manipulacji ze strony kontrowersyjnych grup kultowych, sekt i pokrewnych im grup i ruchów ideologicznych. W artykule przedstawiono wskazania dla interwencji psychologicznej/ terapeutycznej i pedagogicznej do pracy z osobami w sytuacji rozpoznania u nich dysfunkcyjnych myśli, emocji i zachowań w wyniku utraty bliskiej osoby na rzecz kontrowersyjnego kultu/sekty.

Słowa kluczowe: młodzież, sekty, grupy kultowe, COVID-19, pracownik socjalny, pedagog, psycholog, pedagogika

Abstract: The problem of sects and controversial ideological groups during the propagation of the COVID-19 pandemic can be recognized as an important subject for analysis and reflection. Numerous social changes during COVID-19 forced children and adolescents and their families to take up a new way of everyday functioning. The spread of COVID-19 has created a special space for the activity of sects and groups related to them. Apart from theoretical and analytical considerations, the article presents the results of research carried out on a group of young people. 126 people, both boys and girls, were included in the study. This research shows differences in the perceived loneliness of adolescents during the pandemic time. It also points to the differentiating role of gender and origin of the respondents in experiencing by them the time of social isolation. The survey asked about their opinion on forced isolation, including the closure of educational institutions. They were also asked about family relationships and the emotions they experienced. The data obtained from the questionnaire may help to better understand the needs of young people and include them in preventive programs directed against cult groups and sects.

The article summarizes specific conclusions and recommendations for the work of social workers, educators and psychologists. Finally, the article highlights the important need for special attention to be given to both children, adolescents and their families. It was also emphasized the importance of a good diagnosis of mental, emotional and social needs of adolescents and their families. Finally, it was indicated that it was necessary to prepare good preventive and therapeutic programs in the field of counteracting manipulation by controversial cult groups, sects and related ideological groups and movements.

Keywords: adolescent, sect, cult groups, COVID-19, social worker, educator, pedagogy

Bibliografia

- Babicki, M., Mastalerz-Migas, A. (2021). Występowanie zaburzeń lękowych wśród Polaków w dobie pandemii COVID-19, *Psychiatria Polska*, 55(3), 497–509, <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/126230>
- Clarke, P. (2006). *New religions in global perspective*. Routledge.
- Długosz, P. (2021). *Trauma pandemii COVID-19 w polskim społeczeństwie*. CeDeWu.
- Drozdowski, R., Frąckowiak, M., Krajewski, M., Kubacka, M., Modrzyk, A., Rogowski, Ł., Rura, P., Stamm, A. (2020). *Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z pierwszego etapu badań*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Gajewski, M. (2009). *Sekty i nowe ruchy religijne*. Wydawnictwo Salwator.
- Gajewski, M. (2016). *Fałszywi nauczyciele. Sekty dzisiaj*. Wydawnictwo Monumen.
- Gajewski, M. (2021). Rekonstrukcja tożsamości osób przynależnych do kontrowersyjnych grup kultowych i sekt. W: K. Salamon, K. Kutek-Sładek i B. Karcz (red.), *Teoretyczno-empiryczne interpretacje tożsamości społecznej z uwzględnieniem perspektywyfamiliologii* (s. 199–217). Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe. <https://doi.org/10.15633/9788374389839.12>
- Iwińska, M. (2020). Wyzwania edukacyjne podczas pandemii w opinii studentów pracy socjalnej. W: N. G. Pikuła, K. Jagielska i J. M. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii COVID-19*, Biblioteka Instytutu Spraw Społecznych Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 13, s. 135–150. Wydawnictwo «scriptum».
- Jagielska, K. (2020). Edukacja zdalna w sytuacji pandemii w doświadczeniach uczniów szkół średnich. W: N. G. Pikuła, K. Jagielska i J. M. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii COVID-19*, Biblioteka Instytutu Spraw Społecznych, Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 13 (s. 95–118). Wydawnictwo «scriptum».
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 221, 264–266. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>
- Kaźmierczak, T. (2012). Pracownicy socjalni, kapitał ludzki, profesjonalna praktyka. W: M. Rymśza (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem* (s. 159–186). Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Łukasik, J. M., Jagielska, K., Mróz, A., Koperna, P. (2020). Młodzi nauczyciele o zdalnej edukacji w czasie COVID-19. W: N. G. Pikuła, K. Jagielska i J. M. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii COVID-19*, Biblioteka Instytutu Spraw Społecznych, Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 13 (s. 31–56). Wydawnictwo «scriptum».
- Masek, C. M. (2017). Status prawny sekt destrukcyjnych oraz nowych ruchów religijnych działających na obszarze Polski. *Studia Prawnicze*, 209(1), 135–149. <https://doi.org/10.37232/sp.2017.1.6>

- Młyński, J. (2009). *Człowiek wobec pomocy... Zarys pracy socjalnej*. Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Młyński, J. (2015). Zarządzanie pracownikiem socjalnym w pomocy społecznej. *Studia Socialia Cracoviensia*, 7(2), 169–183. <https://doi.org/10.15633/ssc.1614>
- Necel, R. (2021). Instytucje pomocy społecznej a pandemia COVID-19 w świetle badań pracowników socjalnych. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne/Labour and Social Security Journal*, 62(2), 13–23. <https://doi.org/10.33226/0032-6186.2021.2.2>
- Nowakowski, P. T. (2006). *Co każdy powinien wiedzieć o sektach. Materiały pomocnicze*. Dom Wydawniczy „Rafael”.
- Olubiński, A. (2007). Praca socjalno-opiekuńcza i pedagogika społeczna. W: E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki* (s. 254–268). Wydawnictwo PWN.
- Oosterhoff, B., Palmer, C. A., Wilson, J., Shook, N. (2020). Adolescents’ motivations to engage in social distancing during the COVID-19 pandemic: Associations with mental and social health. *Journal of Adolescent Health*, 67(2), 179–185. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.05.004>
- Pikuła, N. G. (2015). Znaczenie relacji społecznych w pokonywaniu samotności osób starszych. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, 3, 39–46.
- Pogodzińska, R., Wójcik, D. (2009). Kontrakt socjalny w praktyce. *Praca Socjalna*, 4, 81–106.
- Romańczuk-Grącka, M. (2008). *Kryminologiczne aspekty sekt destrukcyjnych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. z 2020 r. poz. 491).
- Sideris, E. (2021). Człowiek w sytuacji zagrożenia COVID-19. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, 43(2), 35–51. <https://doi.org/10.48269/2451-0718-btip-2021-2-002>
- Singh, S., Roy, D., Sinha, K., Parveen, S., Sharma, G., Joshi, G. (2020). Impact of COVID-19 and lockdown on mental health of children and adolescents: A narrative review with recommendations. *Psychiatry Research*, 293, artykuł 113429. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113429>
- Skrabacz, A. (2021). Wpływ pandemii koronawirusa na stan bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego Polaków. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, 43(2), 17–33. <https://doi.org/10.48269/2451-0718-btip-2021-2-001>
- Szatur-Jaworska, B. (1995). Teoretyczne podstawy pracy socjalnej. W: T. Pilch i I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna* (s. 106–122). Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Szostak, M. (2001). *Sekty destrukcyjne. Studium metodologiczno-kryminalistyczne*. Zakamycze.
- Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2020 r. poz. 875 ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 374 ze zm.).

- Ward, D. (2000). „Where do I start?": Assessment and intervention with ex-cult members, *Australian Social Work*, 53(2), 37–42. <https://doi.org/10.1080/03124070008414147>
- Wołk, Z. (1997). Praca socjalna wyzwaniem dla humanisty i prakseologa, *Zeszyty Naukowe Lubuskie. Nauki Społeczne*.
- World Health Organization. (2019). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. Pobrane 30 marca 2021 z: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- Zubrzycka-Maciąg, T. (2007). *Trening asertywności w kształceniu pedagogicznym*. Wydawnictwo UMCS.
- Zychowicz, I., Halista-Telus, E. (2021). Poczucie bezpieczeństwa i zaufania społecznego w obliczu pandemii. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, 43(2), 91–105. <https://doi.org/10.48269/2451-0718-btip-2021-2-005>